

УДК: 801.81

Толубаева. Ч. Д., филол. илимд. канд., доцент
tolubaeva.1975@mail.ru
К. Тыныстанов ат. ЫМУ, Кыргызстан

“СЕМЕТЕЙ” ЭПОСУНДАГЫ ПСИХОЛОГИЗМ

Көркөм адабияттын башкы милдети адамды изилдөө болгондон кийин, мейли, эпостук чыгарма болсун, андагы каармандардын кулк-мүнөзүн, кыял-жоругун изилдөө психологизм маселесине байланыштуу каралат. Андыктан макалада “Семетей” эпосундагы психологизм иликтөөгө алынды. Манас баатырдын трагедиялуу өлүмүнөн кийин кыргыз эли жана баатырдын жары Каныкей оор турмуштук сыноолорду башынан кечирет. Ошондой оор учурлардагы Каныкейдин, Чыйырдынын психологиялык абалы психологизмдин активдүү каражаттарынын бири монолог, диалогдор аркылуу изилденди. Ошондой эле кырк жигиттин Абыке, Көбөшкө түз эле баш ийип бербеген психологиялык толгонуулары, алардын Манас тирүү кезинде кантип кырк жигитке айланганын эстеген кептери, Көбөш менен кайым айтышуу диалогу өтө кызыктуу. Илимий макалада каармандардын ички абалдары психологизм маселесинин каражаттары менен изилдөөгө алынды.

Өзөктүү сөздөр: эпос, монолог, психологизм, диалог, баатыр, трагедия, кыргыз эли, көркөм адабият.

Толубаева Ч. Д., к.ф.н., доцент
e-mail:tolubaeva.1975@mail.ru
ИГУ им. К. Тыныстанова, Кыргызстан

ПСИХОЛОГИЗМ В ЭПОСЕ «СЕМЕТЕЙ»

Изучение человека является основной задачей художественной литературы. Изучение характера и фантазии персонажей любого эпического произведения рассматривается как проблема психологизма.

В статье авторы исследуют психологизм эпоса “Семетей”. После трагической гибели богатыря Манаса кыргызский народ и вдова богатыря Каныкей проживают тяжелые жизненные испытания. Через активные элементы проблемы психологизма - монолога и диалога изучались психологические состояния Каныкея, Чыйырды, Бакая и Семетей.

А также интересны психологическое состояние, внутренние переживания сорока витязей, не подчинившихся непосредственно Абыке и Кобошу, их воспоминания о том, как они стали сорока витязями при жизни Манаса. Диалог с Кобошем вызывает особый интерес. В научной статье внутреннее состояние героев исследуется с помощью активных средств изучения проблем психологизма.

Ключевые слова: эпос, монолог, психологизм, диалог, богатырь, трагедия, кыргызский народ, художественная литература.

Tolubaeva Ch. D., candidate of philological sciences
Issyk-Kul State University named after K. Tynystanov,
e-mail:tolubaeva.1975@mail.ru, Kyrgyzstan

PSYCHOLOGISM IN THE EPIC «SEMETEY»

The study of man is the main task of fiction, the study of the character and fantasy of the characters of any epic creation is considered as a problem of psychology. Therefore, the article explores the psychology of the epic «Semetey». After the tragic death of the hero Manas, the Kyrgyz people and Kanycei live through difficult life trials. Through monologues and dialogues, the psychological state of one of the active elements of Kanykey, Chiyir was studied.

Also interesting are the psychological excitement of the forty knights who did not directly obey Abyka and Kobosh, their memories of how they became forty knights during the life of Manas and the dialogue with Kobosh. In a scientific article, the internal states of the heroes are explored with active means of the problem of psychologism.

Key words: *epic, monologue, psychologism, fiction, dialogue, tragedy, kyrgyz people, hero.*

Саякбай Каралаевдин вариантындагы “Семетей” эпосу каармандардын психологиялык толгонууларынан, ар кандай психологиялык чыңалууларды чагылдырган диалогдордон жана кептин түрлөрүнөн түзүлгөн. Эпостун сюжеттик өнүгүү көркөм ыкмасы манасчынын баяндоосунда, кээде каармандардын монологдорунда турарын окумуштуулар М. Ауэзов, С. Мусаев ж.б. белгилеп келишкен. Каармандардын ички дүйнөсүндөгү толгонуулар “Семетей” эпосунда өзгөчө терең берилет. Анткени эпостун башталышында Манастын өлгөнүнө алты ай боло электе, кадырлап анын ашын бере электе, Абыке, Көбөш Каныкейдин ордосун чаап, өзүн сабап, Семетейден биротоло кутулууну көздөп, байлыгын камчыга ченеп бөлүп кетишет. Эпостун башталышы ушундай оор психологиялык чыңалууларды чагылдырган Каныкейдин ички толгонуусу аркылуу баяндалат. Каныкейди Манастын тирүү кезиндегидей күндөр да барктабай, айтканын тоготпой, жемелеп кекеткенге чейин барган психологиялык чыңалууну чагылдырган кайым айтышуу диалогдору да бар. Ушундай мамилелерден кийин Каныкейдин бүткүл жан дүйнөсү толгонууга батат. Ал боздоп ыйлайт, Абыке, Көбөш башында турган кырк жигитке наалат айтат:

Ошондо каралуу катын Каныкей
Көңүлү жаман бөлүнүп,
Ошондо көзүнүн жашы төгүлүп
Чыркырап ыйлап сабылып,
Ак байбиче энеси
Чыйырдыга жалынып:
Ээй, кагылайын энеке,
Өзөн бойлой кондук, ээ!
Асылымдан айрылып,
Өрт өчкөндөй болдук, ээ!
Энеке, аякка түштү темир тор,
Энеке, маңдайга келди калың шор!
Кара белес жылгадан
Кайрыла турган кез келди,
Каның төрөдөн калган баладан
Энеке, айрыла турган кез келди [5: 45].

Биз келтирген үзүндүдө Каныкейдин айласы куруп, жан дүйнөсү толгонууп, Манастан калган уулу Семетейди аман алып калуу айласын ойлоп, миң толгонууп, санаага батып жатат. Каныкей Манастын тирүү кезинде зоболосу бийик, улуу канайым, калк энеси катары бааланса, баатырдын өлүмү менен Каныкейдин тагдыры таландыга түшүп, жан дүйнөсүнө бүлүк түшүп санаага батат. Анткени Жакып баштаган Абыке, Көбөштөргө жалгыз каршы туруу кыйын болот. Бирок канчалык кайрат кылса да, аларга жалгыз туруштук бере албайт. Каныкейдин эмчегин жара тебип, өлтүрүп коюуга чейин барышат. Каныкей денеси ооругандан ыйлабайт. Ал Манас өлгөндөн кийин көргөн күнүнүн тайкы экенин жана жашы сексенден өтүп калган кайын энеси Чыйырдыны, уулун, камдаган тамак-ашы, алыска минчү аты жок, ач-жылаңач, жөө Букарды көздөй кантип качып кетүү амалын ойлоп, ыйлайт. Ыйлап жатып көз алдынан бүткүл жашоосу тизмектелип өтөт. Каныкейдин жан дүйнөсү жабыркап,

бирок Семетей үчүн баарын көтөрүүгө мажбур болот. Кандай оор кыйынчылыктар, тоскоолдуктар болбосун, кайраттантып, бир буту көрдө, бир буту төрдө турган кайын энесин айдалыга көтөрүп, баласын койнуна катып жолго чыгат. Эпостун башталышы Каныкейдин, Чыйырдынын мына ушундай психологиялык толгонууларынан турган монологдору, диалогдору аркылуу өнүгөт. Каныкей менен Чыйырдыга өз эли-жерин, ордосун таштап кетүү оңойго турбайт. Өзгөчө, узак карылыкка жетип калган Чыйырды Манастын күмбөзүнө барып уулуна аякташа жатууну каалайт. Ал ушундай абалда Букарга баруудан баш тартат, андан көрө акыретти көздөй сапар алгысы келет. Бирок Каныкей ак байбиче Чыйырдыны таштабайт. Өзүнүн жарааттан улам денесин көтөрө албаса да, Семетейди коргоо үчүн жан далбас урат. Алар Букарга жеткенге чейин далай азап-тозокторду көрөт. Ач курсактын айынан талаадагы кузгун чокуп аткан өпкөнү талашууга аргасыз болот. Семетей менен Чыйырдынын курсагын тойгузуу үчүн сайгак тийип качып жүргөн торпокту кубалап, акыры аны кармап соёрдо, өкүл атасынан кагуу жейт. Каныкей өкүл атасына ачкан курсакты тойгузуп, соопчулук кылууну суранат, жалбарат, жалдырайт. Бирок Манас тирүү кезиндегидей өкүл атасы аны кадырламак түгүл, кагып, сабоого өтөт. Ушул сыяктуу жан дүйнөсүн жабыркатып, психологиялык сокку урган окуялардан улам анын, ички дүйнөсү ого бетер сыздап, буркурап ыйлап, азап чегет. Ошентип, Каныкей Букарга жетип, Семетейди инисине бала кылып берүүгө чейин далай психологиялык толгонууларды башынан кечирет. Өзгөчө, Манастын досу, сырдашы Бакайды акыркы жолу көрүп, коштошуп жатып, жалпы кыргыз эли, жери менен коштошкон узак кептеринде жан дүйнөлөрүндөгү санаркоо, убайым чегүү, келечеги үчүн туңгуюкка баткан психологиялык толгонуу камтылган.

Монолог – каармандын жан дүйнөсүндөгү толгонуулар менен санаркоосун, өткөнгө карай көз жүгүртүүсүн жана ошондой эле келечекке карай багытталган ой тизмектерине арналган ички кеп. Маселен, Каныкей төлгө кылып алтымыш асый болгон аты Тайторуну билгенге Манастын ашы, билбегенге Семетейдин тоюна ат чабышка кошот. Анын мындай кадамын эч ким түшүнбөйт. Кылган кылыгын бейбактык катары көрүшөт. Атасы жесирлиги жетти деп, Каныкейге Тайторуну чабуу оюнан кайттыруу үчүн жалынып да көрөт. Элге уят болуп жатканын билдирген узак кебин айтат. Эгер өзүнүн аты чыгып келсе, байгени алышын каалайт. Бирок Каныкей кара башын ажалга сунуп, өзү үчүн корксо да тобокелге барат. Ошол тобокелде түрдүү ойлорго кептелип, санаага батат. Эркекче кийинип, Алманбеттен калган Сырбаранды асынып, дүрбү менен Тайторуну карап учугу жок ойлорго баткан жан дүйнөсү бүлүккө түшөт:

Коркуп турат куурагыр
Көөдөндөн чыккан балаадан:
Алда, чиркин, куу дүйнө
Ай караңгы түн экен
Бүгүн ажалым жетер күн экен!
Жаш күчүктөй кыңкылдап,
Мен шордуу, араң өлмөк экемин,
Жаназа жок, ыйман жок
Талаада өлмөк экемин.
Казам жетип ушинтип,
Баламдан өлмөк экенмин! [5: 95]

Бул жерде Каныкей өзү менен өзү сүйлөшүп, өткөн менен кеткен өмүрүнө саресеп салып, алдыда кандай күндөр күтүп жатканынан күмөн болуп, бир туруп кайгырса, бир туруп ажалым жеткени калган го деп ары-бери санаага батат. Алыста, аттардын

артында калган Тайторуну көрүп, күнү бүтүп, ичер суусу түгөнүп калдыбы деп коркот. Жалпы букар элине шылдың болуп өз баласынан ажал табарына көзү жетип, шекшинет. Ошентсе да кайра дүрбүнү колго алып, арышы улам узарып, астыны көздөй чуркап келе жаткан Тайторуну көрүп, Манастын, Алманбет, Сыргак, Чубактардын арбагына жалынат. Ошол мурункуларды эске салыш үчүн сыр бараңга ок-дары куюп, Тайторуну сүрөөгө өтөт. Каныкейдин бул ат чабыштагы ички дүйнөсү, психологиялык толгонуусу тууралуу окумуштуулар Р. Сарыпбеков, А. Абдразаковдор эпостогу психологиялык абалды терең ачкан бөлүм экенин белгилешет: “Манасчынын бул эпизодго айрыкча көңүл бурушу, ал өзү өтө сүйгөн каармандарынын бири Каныкей көптөн күткөн тилеги орундалып Семетей атасы Манасты тартып, эл-жеринин тиреги болобу же жокпу деп санааркап, психологиялык өтө чыңалуу абалында болуп, өзү үчүн өтө жооптуу мезгилдердин бирин башынан өткөрүп жатышы менен байланышкан. Чындыгында, С. Каралаевдин айтуусундагы “Каныкейдин Тайторуну чабышы” – “Манас” эпосундагы каармандын психологиялык абалын эң терең ачкан жаркын эпизоддордун бири”, - [5: 6] деп окумуштуу Р. Сарыпбеков айткан маанилүү пикирге таянуу менен, “Семетей” эпосу каармандардын психологиялык абалын терең чагылдырган чыгарма экенин белгилейбиз. Мындай пикирибизди эпостогу ар бир бөлүмдө терең камтылган каармандардын психологиялык толгонуулары, тактап айтсак, психологизм камтылган эпостун өзү себепкер болду. Буга, өзгөчө, “Каныкейдин Тайторуну чабышы”, “Семетейдин Сарытазга жолукканы”, “Каныкейдин жомогу”, “Семетейдин Таласка барганы”, “Каныкей Семетейге жерди көрсөтүп арман айтканы”, “Айчүрөк ак куу болуп учуп чыгып, жер жүзүндөгү баатыр алптарды сынаганы” аттуу эпизоддордо камтылган психологизм түрткү берди.

“Семетей” эпосунда “Каныкейдин жомогу” бөлүмүндө Каныкейдин узак монологунда анын бүткүл жашоосу камтылган. Семетей Сарытаздан атасы тууралуу угуп, энекелеп атасы тууралуу тактап билүү үчүн жалынып келгенде, Каныкей ага иничек деп кайрылат. Уулу колун карыштыра кармаганда, Каныкей узак жомогун баштайт:

Кулунум уулум, угуп ал
Таластан качып, жөө тентип,
Келген жерден келейин.
Казынама кайгырып,
Чачкан жерден келейин.
Таластан сени көтөрүп,
Уулум, качкан жерден келейин.
Мен, энекең бейтаалай,
Эл маанисин айтайын:
Букардан чыгып жол жүрсөң,
Ат аябай мол жүрсөң,
Токумдай жерде коосу жок [5: 145].

Бул узак жомогу Таластагы Манастын Аксарайы тууралуу айтуу менен башталат. Убагында ордо гүлдөп, кырк жигит баштаган жалпы эл “Манастап” ураан чакырып турганы, баатырды акыркы сапарга узаткандан алты ай боло электе, кадырлап анын ашын бере электе Манастан калган кырк жигит алты арамдын астында жаа атып, көкбөрү кылып сүйрөтүп, эмчегин жара тээп, ошондо Каныкей болгон дүнүйөсүн тыйынча көрбөй бир жалгыз Семетейдин амандыгы үчүн жөө тентип, аман калыш үчүн качып, далайды көргөнүн кеп кылат. Бирок Манасты тирүүсүндө ээрчитип жүрүп эр кылган, караңгыда көз тапкан, капилеттен сөз тапкан Бакай алардын артынан

издеп жүрүп таап, эки чанач сүт, жол азыгын, эки атты даярдап, Темирканга кат жазып, Семетейди аларга ырымын кылып берип, аман-эсен чоңоюшун тилеп, 12 жыл күтөрүн керез кылып калтырганын эскерет. Ошондой эле Гүл-Токой жөнүндө, Боз-Бөлтөк, Сыр-Дарыя, айтылуу Кокон, Чыйырчык жана Салар эки өзөн тууралуу, Олуя өткөн мазарга даарат алып зыярат кылуусун өтүнөт, андан ары жылгындуу Кең-Кол, кыргыз эли ошол жерден качып келгенин; андан ары Үч-Кошойго жеткенде “атаңан калган мураапы кайыбынан кабылган, Медияндын чөлүнөн табылган” Кумайык он эки жылдан бери күтүп жүргөнүн; ал Кумайык табылганда Манас менен Бакай кеңешип, ургаачынын адалы, бир таза зайып бакса мыкты тайган болорун, Букардын ханы Темиркандын он эки кызынын кенжеси, кара сурдун сулуусу, мусулмандын нурдуусу бир бакса Каныкей багат деп атасы алтын-күмүш көп алып кудалап түшкөнүн; Кумайыкты тапшырганын; эгер мыктылап бакса эч убакта ага каршы сөз айтпасын, артылып камчы чаппасын айтып, Кумайыкты табыштап кеткенин; алты ай ичинде байтал бээни сойдуруп, оозу менен сүт берип, күндүзүндө тынч албай, чыrm этип уйку албай бакканын; анан Манас Кумайыкты көрөм деп келгенде, тайгандын жойлоор кези болуп, жолборс менен чайнашарда чокко куйругун чаап, куйругу чокко тийип эки эли жери күйүп калганын; Манас аны көрүп, ачуусу келип колтукка тээп жибергенин жана кабыргалары быркырап, ошондо да каяша айтпай, алты ай салбар болгонунан кеп кылат. Каныкей Семетейге бүткүл жашоосу, Манас эле эмес, аяш аталары Алманбет, Чубак, Сыргактар тууралуу, Манастын күмбөзүн кантип салдырганын, жети кылым болсо да бузулбастын амалын кылып жети миң эркектин жүнүн эздирип, кынаптап кыш куйдуртуп, Манастын Чоң казаттагы эрдиктерин, кырк жигитти, жада калса, чоң өтүк калча Коңурбайды чойкойтуп, өзүн, Семетейди тартырганын, ошондой эле чон атасы чочко кан Жакып, андан тараган алты арамды айтып, атаңан калган ак олпок, ак келте ж. б. буюмдарды кайра кайтарып алып келүүсүн өтүнөт. Эч убакта чоң атасынын колунан тамак ичпесин суранат. Анткени анын ар дайым бозосу, ага сала турган уусу бар экенин, ал адамдарга жакшылык кылбай турганын билдирет. Каныкей Талас жери, кыргыз эли эле эмес, Манастын текөөрү темир, тээги жез Ак шумкары, токсон бешке келип калган Желмаян төөсү, айтор, бардык жашоосу, буюмдары алты кылыч, Кыз Сайкал, Көзкамандардын окуясын, атасынын айкөлдүгүнүн айынан Көзкамандардар уулап өлтүрө албай калганын баяндайт. Каныкейдин бул монологу Семетейге узак жомок болуп айтылат. Ушул жерден монологдун мааниси ошол убактагы каармандын бүткүл жашоосунан, ички жан дүйнөсүнүн абалынан, өткөнгө сарасеп салып баяндоосунан, өтүп кеткен окуялар тууралуу эстөөдөн, санаага батуу, өткөн окуялар жөнүндө толгонуудан, айтор, каармандын өткөн өмүрү менен эле анын кыял-жоруктарын, кулк-мүнөзүн чагылдырган окуялар тууралуу билдирүүдөн турат экен. Ушул Каныкейдин жомогу бөлүмүнөн улам, окумуштуулар, С. Мусаев, М. Ауэзов, Ж. Кулманбетов ж. б. туура белгилеп кеткендей, “Семетей” эпосунун сюжеттик түзүлүшү жалаң монологдору, каармандардын сүйлөшүүлөрү, курч психологиялык абалды чагылдырган диалогдор аркылуу өнүккөнү ырасталат.

“Семетейдин Таласка жүргөнү” бөлүмүндө Семетейдин Таласты көрүп толкундоосу, андан ары Манастын Акшумкары менен жолукканы, өзгөчө, Кумайыктын тосуп алышы бир укмуштуудай таасын, адамдын жан дүйнөсүн козгоп, сезимин дүрбөлөңгө салуучу монологдордон курулган.

Семетей менен Кумайыктын кездешкени өзүнчө эле бир терең трагедиялык сценка десек, ашыктык болбос. “Ит адамдын досу” деп бекер айтылбаса керек. Бул монологдо кеп достук эле жөнүндө эмес, маселе ошол окуянын берилишинде жатат. Бул экөөнүн учурашуусунда Семетейдин жан дүйнөсүндөгү толгонуу, атасына, эли-

жерине болгон сагыныч, кусалык жатат. Бул монологду окуп жаткан окурмандын өзү терең толкундоого кабылат. Ушул сыяктуу эле андан ары жүрүп Ак-Чийдин четиндеги, кара жолдун үстүндөгү Манастын күмбөзүн көргөндөгү абалы психологиялык толкундоолор сөз менен айтып жеткире алгыс:

Жалгызың келди өкүрүп,
Күйгүлтүк атам, ойгончу!
Кең Букардын шаарына
Качып кетип чоңойгон
Мендей шордуу бар бекен?
Ишимди, кудай, оңдочу,
Өткөн бир атам, колдочу!
Таңга жуук сары жылдыздай
Атама болжош бир болуп барбадым,
Канкор атамдан таалым үйрөнүп,
Мен жетим, жолдош болуп калбадым,
Кан ата, жетиге чыксам өлбөдүң,
Кан атам эле жүзүн көрбөдүм.
Чөптүн башын силкинткен
Желдей байкуш бар бекен?
Атанын жүзүн көрбөгөн
Дүйнөдө мендей байкуш бар бекен? [5: 220].

Биз мисалга алган үзүндүдө Семетейдин атасынын күмбөзүнө келип, токтоно албай, муун-жүүнү бошоп, ичиндеги кайгысын, атасынын жүзүн көрбөй калган арманын, жок дегенде атасынан таалим ала албаган арманын айткан ички жүрөгүнүн түпкүрүндөгү сезимдерин айтып, ыйлап жаткан психологиялык абалын чагылдырган монолог деп айтсак болот. Семетей энеси Каныкей айткандай, бул күмбөздө тартылган сүрөттөр аркылуу Манастын, кырк жигиттин, деги эле атасы тирүү кезиндеги кыргыз элинин жоокерчилик турмушу камтылганын көрөт. Семетейдин мууну бошоп, көзү алактап, атасын көргөндөй эт-жүрөгү элжиреп, токтоно албай ыйлаганында не деген терең адамдык трагедия камтылган. Манастын Кумайыгы, Акшумкары, жети жүз төөсү жана төөлөрдүн башчысы, атасынан калган мурапы Желмаян менен жолуккандагы окуялар Семетейдин монологдору аркылуу баяндалат.

Монолог каармандын ички дүйнөсүнөн эле кабар бербестен, ошол убактагы жашоосу тууралуу ойлонуп санаага батышы, эртеңки күнү үчүн толгонуп ойлонуусун да чагылдырат. Өзгөчө, Айчүрөктүн ак куу кейпин кийип алып жер үстүн кыдырып, баатырларды өз сынынан өткөрүп, толгонгон ички кеби өтө кызыктуу. Чынкожо Толтойго барып аны бузукулукка үндөп, Чачыкейди Семетей алды, эми сен анын бел куда болуп Акун кан менен Манас убагында кудалашкан зайыбы Айчүрөктү зордук менен ал деп көндүрөт. Алар Акун канга барып Айчүрөктү берүүсүн, эгер макул болбосо, зордук менен тартып ала тургандарын билдирет. Ошондуктан Айчүрөк жер кезип, өзүнө ылайыктуу эр издеп чыгат. Ал дүйнө жүзүндөгү атагы алыска кеткен ар бир баатырга токтолуп, баатырдык келбетине сын берип, өз ичинен сынайт. Адегенде Кашкардан Каңшыбекти карап, ага таң калып, ар дайым анын белине кеткендей токоч байлап, кербен менен жолдо жүргөнүн, ага тие турган эр эмес экенине ынанып, Эркеч-тамды ашып, Чоң Анжыяндан Сынжыбекке токтолуп, көз жүгүртүп, ага көңүлү толбойт. Маргалаңдан Малабекти байкап, мурдун чүйрүп, андан ары Айкожонун Билеригине кайрылып, аны сынап, андан да көңүлү толбой, Какшаалды ашып, анын оюндагы Жаман-Суунун боюндагы Сапарбайды жердеген тогуз уулдун кенжеси

Элемандын Эр Төштүктү сынайт:

Көөнүмө жакса Төштүктү,
Күйөө кылып албасам.
Булут менен закымдап,
Элемандын Төштүккө
Кирип барды жакындап.
Билеги жоон шер экен,
Баатыр Төштүк эр экен,
Жаш кезинде кезиксе,
Ушу Төштүк султанга
Тийип алар эр экен.
Узун бойлуу, кең далы,
Ары балбан, ары шер
Алтымыштан өтүптүр,
Азыркы жашы берендин
Жетимишке жетиптир.
Жигиттиктен көчүптүр,
Карылыкка жетиптир.
Ысыгы кетип койнунун,
Кубаты кетип ойнунун,
Картайганда бу жанга
Кай бетим менен тиейин [5: 362].

Айчүрөк Төштүктөн башка бүткүл жер үстүн кыдырып, Кошой, Үрбү, Коңурбай сыяктуу баатырларга тымызын байкоо салып, ар биринин жигиттик сынына, баатырдыгына, өнөрүнө карап, алардын бирөөсү да өзүнө татыктуу эмес экенин билип, акыры Таласты көздөй учуп, жердин кооздугуна, кайнатасы Манастын жылкысына баа берип, акыры Семетейди карап, ага токтолуп, анын баатырдык келбетин сынап, атасы Манастан кем эмес, артык туулганына таң берип, ага каршы чыккан адам тирүү калбасына көзү жетип, бу Семетей кыргызга орногон чеп экен, артыкча туулган шер экенине көзү жетип, эмдигичекти эмнеге ага тийбей жүргөнүнө кейийт.

Эпосто каармандардын психологиялык абалын чагылдырган монологдордун арманын айтуу, кыялдануу, сыноо, өткөндү эстөө, ички ой толгоолору сыяктуу түрлөрү да кезигет.

Адабияттар:

1. Ауэзов М. О времени возникновения эпоса “Манас”. В кн.: Энциклопедический феномен эпоса “Манас”. -Бишкек, 1995.
2. Абдыразаков А. Көркөм адабият менен “Манас” эпосундагы психологизм маселеси. Китепте: Азыркы адабияттаануу жана фольклористика маселелери. –Бишкек, 2017.
3. Байгазиев С. Улуу “Манас” эпопеясы – дүйнөлүк көркөм маданияттын өчпөс жылдызы. -Бишкек, 2016.
4. Мусаев С. Эпос “Манас”. -Фрунзе, 1979.
5. Семетей. Саякбай Каралаевдин варианты боюнча. I китеп. - Фрунзе, 1987.